

IJzerproductie in de Oude IJsselstreek

In de bodem van Oost-Nederland komt veel ijzeroer voor van hoge kwaliteit. Om kwalitatief hoogwaardig ijzer te kunnen maken is echter meer nodig. Zoals kalksteen, wat verontreinigingen aan zich bindt en bij Winterswijk gevonden werd. Om ijzer te produceren was het verder nodig om hoogovens of 'ijzerhutten' te bouwen die werden gestookt met houtskool. Een andere belangrijke factor voor het vestigen van de ijzerindustrie was de waterkracht die de Oude IJssel kon leveren. Hiermee werden de blaasbalgen aangedreven die de houtskool in de hoogovens verhitten. Deze combinatie van factoren hebben bepaald dat er aan de Oude IJssel een bloeiende ijzerindustrie is ontstaan die voortleeft tot op de dag van vandaag.

Smelterij en gieterij

De eerste IJzermolen die gebruik maakte van de waterkracht die voorhanden was in het gebied was een molen nabij Rekhem. Deze werd in 1689 opgericht door de Rotterdamse koopman Josias Olmius. Naast de smelterij is er ook vanaf het begin een gieterij aan de molen verbonden geweest, waarbij lemen vormen werden gebruikt om niet alleen militaire producten als bommen en kogels te vervaardigen, maar ook huishoudelijke voorwerpen. Het bedrijf bleef tot 1794 in de familie, maar ging toen naar Geert Janssen en Willem de Haas, ondernemers uit Doetinchem. De IJzermolen was onrendabel geworden en de beide mannen besloten om de 'Rekhemse hut' in hetzelfde jaar al te verplaatsen naar Laag-Keppel. Hieruit ontstond de Keppelsche IJzergieterij.

Groeiende sector

In 1754 werd er in Ulft eveneens een ijzerhut opgericht, die twintig jaar na de stichting in handen kwam van de families Diepenbrock en Reigers. Het bedrijf werd dan ook Diepenbrock & Reigers Ulft, of wel DRU genoemd. Beide bedrijven groeiden gestaag gedurende de 18e en 19e eeuw en zowel DRU als 'De Keppelsche' werden belangrijke werkgevers in de regio. Rond 1850 verschaftte DRU bijvoorbeeld al werk aan zo'n 85 personen. Ondertussen was er in 1821 een derde ijzergieterij bijgekomen in Terborg die de tot de verbeelding sprekende naam Vulcaansoord droeg. Ook dit bedrijf, dat werd opgericht door een zevental mannen, groeide zodanig dat het rond 1850 werk kon bieden aan tachtig arbeiders.

Modernisering

Aan het einde van de negentiende eeuw raakte de ijzerindustrie in de Oude IJsselstreek enigszins achterop. De oerbanken in de regio raakten uitgeput en de concurrentie vanuit het buitenland, zowel op het gebied van prijs als van kwaliteit, werd steeds groter. Zowel De Keppelsche en Vulcaansoord moderniseerden drastisch met de aanschaf van een stoommachine in 1857. Verder werd de een noviteit; de koepeloven geïntroduceerd. Deze oven werd niet op houtskool (dat ook schaarser begon te worden), maar op cokes gestookt. Bovendien kon er nu gewerkt worden met relatief goedkoop ingevoerd ruwijzer, waardoor het onnodig werd om zelf ijzer te verkrijgen uit het oer. Binnen korte tijd stapten de bedrijven een voor een over op de verwerking van ruwijzer met koepelovens en werden de hoogovens gesloten. De focus kwam te liggen op het gieten en smeden van eindproducten als pannen, roosters, strijkijzers en lantaarnpalen. DRU had tevens een

emalleerafdeling. Deze bleek steeds belangrijker naarmate het bedrijf zich verder ging toeleggen op huishoudelijk geëmailleerd gietwerk.

Groei zet door

De grote vraag uit de markt zorgde voor verdere vooruitgang binnen de sector. Tegen het einde van de 19e eeuw en in het begin van de 20e eeuw gingen Vulcaansoord en De Keppelsche over op elektrische aandrijfkracht in respectievelijk 1894 en 1900. Ook het aantal personeelsleden groeide door: in de jaren twintig waren er zo'n 700 arbeiders werkzaam bij DRU en rond de 1000 bij Vulcaansoord. Het oprichten van nieuwe gieterijen gebeurde in 1893 in Doesburg (later Gieterij Ubbink), in 1894 bij Langerak (later Vulcanus) en in 1895 in Ulft waar de gieterij van Becking en Bongers kwam te staan, die in de volksmond de naam 'de nieuwe hut' verwierf. Als laatste werd in 1911 ijzergieterij Lovink in Terborg opgericht.

Vakkennis bepalend

Deze vier gieterijen kunnen betiteld worden als de tweede generatie en zijn waarschijnlijk in dit gebied opgericht vanwege de aanwezige vakkennis, aangezien de oorspronkelijke vestigingsfactoren als waterkracht, houtskool en ijzeroer en niet meer toe deden rond de eeuwwisseling. Deze bedrijven vonden vaak hun eigen specialisatie en wisten tot aan de economische crisis van de jaren dertig een gestage groei door te maken. Als voorbeeld kan Becking & Bongers genoemd worden, waar complete haarden en kachels samengesteld werden en waar het personeelsbestand tien jaar na de oprichting al was gegroeid tot ongeveer 260 arbeiders.

Specialisatie

In de crisisjaren waren ook voor de ijzerindustrie in de Oude IJsselstreek bijzonder moeilijke jaren en bij iedere gieterij vielen velen ontslagen. Na de tweede wereldoorlog ging het echter weer de goede kant op met deze tak van industrie en velen bedrijven specialiseerden zich verder. De Keppelsche produceerde vooral voor de bouw, de Doetinchemse IJzergieterij richtte zich op de toegenomen vraag in afvoerbuizen en pijpleidingen, terwijl DRU bekendheid verwierf met pannen en badkuipen. Een richting die door veel bedrijven werd ingeslagen was het produceren van haarden en kachels.

Aanpassen aan veranderingen

Al tijdens de jaren veertig hadden zich echter wederom vernieuwingen voorgedaan in de industrietak en op de markt. In Amerika en Engeland werd bijvoorbeeld een nieuw soort gietijzer ontwikkeld dat veel sterker bleek; het nodulair gietijzer. Gieterij Ubbink is een voorbeeld van een bedrijf dat deze vernieuwing direct probeerde in te passen in het productieproces, en uiteindelijk met succes. De gieterij wist zich steeds te vernieuwen en kon blijven voldoen aan de vraag in een veranderende markt door zich bijvoorbeeld toe te leggen op de auto-industrie. Het bedrijf bestaat vandaag de dag nog steeds onder de naam Gieterij Doesburg.

Faillissementen

Ook De Doetinchemse IJzergieterij had op tijd in de gaten dat de afvoerbuizen waarin zij zich specialiseerden snel zouden worden vervangen door kunststof buizen en veranderde van koers. Zij richtte zich steeds meer op de productie van remblokken. Na een overname en opnieuw zelfstandigheid verworven te hebben gaat het bedrijf inmiddels verder onder de naam Nannoka Vulcanus Industries. Ook de jongste gieterij - Lovink - heeft weten te overleven door modernisering en het toeleggen op bijvoorbeeld de auto-industrie. Daarnaast heeft de onderneming ook kunnen profiteren van een aantal bedrijven dat het niet gehaald heeft, door zowel klanten als personeel over te nemen. Andere gieterijen zoals Becking & Bongers en Vulcaansoord hebben niet snel genoeg kunnen reageren op de veranderende vraag, in dit geval op het gebied van haarden en kachels. Toen oliekachels werden vervangen door gas gestookte verwarmingsinstallaties was de reactie vanuit beide bedrijven te laat om de nieuwe markt te veroveren. Beckings & Bongers sloot haar deuren in 1970 en Vulcaansoord ging in 1977 failliet. Ook met de Keppelsche IJzergieterij ging het minder in de jaren zeventig. Het bedrijf was in 1963 op zoek gegaan naar een fusiepartner en had deze gevonden in de Meppeler Machinefabriek. Wat bedrijf levertijd en prijs moest De Keppelsche altijd een voorkeursbehandeling verlenen aan de fusiepartner en dit kostte haar klanten. Toen in de jaren zeventig de vraag vanuit de Meppeler Machinefabriek afnam kwam De Keppelsche in de problemen. Het werd duidelijk dat het bedrijf niet kon overleven en er werden direct plannen gemaakt om het gebouw om te vormen tot museum. Helaas kwam van deze plannen weinig terecht en uiteindelijk is er weinig overgebleven van de oudste gieterij van Nederland.

DRU naar Duiven

DRU zag eveneens de vraag naar haar producten teruglopen toen badkuipen steeds vaker van kunststof en pannen steeds vaker van staal gemaakt werden. In 1970 zou een fusie met het Tielse Daalderop en het Bredaase Etna uitkomst moeten bieden. Helaas moest ook hier gereorganiseerd worden en later werd in Ulft werd de keuze gemaakt om het bedrijf op te splitsen en bepaalde delen van de productie voort te zetten terwijl de gieterij gesloten werd. De afdeling verwarming werd eveneens voortgezet maar verhuisde naar Duiven. Dit bedrijf draagt nog steeds de naam DRU.

Belang niet te onderschatten

Uiteindelijk zijn er van de zeven grote ijzergieterijen in de Oude IJsselstreek nog maar drie in werking. Maar het belang van de ijzergieterijen kan niet onderschat worden: ze hebben een groot aantal aanverwante bedrijven in de ijzerindustrie achtergelaten die het wel overleefd hebben. DRU heeft echter nog meer achtergelaten. Het IJzermuseum met daarin de geschiedenis van de industrie heeft zich gevestigd in een voormalig DRU pand opende onlangs haar deuren. Ook het culturele leven heeft zijn intrek genomen in het oude complex. Onder de naam van de DRU cultuurfabriek staat de ijzerproductie niet langer centraal, maar is het muziek, theater en lekker eten wat daar nu de toon slaat.